

- не політиків» / В. Збарський, В. Горьовий // Бухгалтерія в сільському господарстві. — 2008. — № 4. — С. 2–8.
6. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств : моногр. / [В. С. Шебанін, І. І. Червен, О. В. Шебаніна, М. І. Кареба]; ред.: В. С. Шебанін; І. І. Червен; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. — Миколаїв, 2010. — 190 с.
 7. Іртищева І. О. Формування моделі інноваційного розвитку агропродовольчої сфери: національні інтереси і регіональні особливості / І. О. Іртищева, Л. В. Дейнеко // Збірник наукових праць. Економічні науки. — Чернівці: Книги — XII, 2010. — Вип. 6. — С. 141—148.
 8. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації: Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації / Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. / За наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І.Р. Михасюка: Монографія / ЛНУ імені Івана Франка. — Львів: НВФ “Українські технології”, 2010. — 320с.
 9. Саблук П. Т. Демографічні проблеми українського села : наук. доп. / Саблук П. Т., Якуба К. І.; акад. УААН П. Т. Саблук (відп. ред.). — К. : Ін-т аграр. екон. УААН, 2002. — 37 с.
 10. Транченко Л. В. Аналіз та проблеми соціально-економічного розвитку села / Л. В. Транченко // Інвестиції: практика та досвід. - 2012. - № 5. — С. 66–69.

УДК 631:45

СТРУКТУРА ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Щаслива Г.П. - к.е.н., Херсонського інституту МАУП

Постановка проблеми. Розвиток сільського господарства України, рівень і темпи зростання виробництва, підвищення продуктивності праці значною мірою залежать від стану його матеріально-технічної бази, її якісного складу і раціонального співвідношення, тобто від ресурсозабезпеченості, під якою слід розуміти запаси і реальні потоки всіх видів технологічних факторів, що використовуються в аграрному виробництві.

Реформування національної економіки та зміна форм господарювання сприяли появі великої кількості операторів-постачальників ресурсів. Значна кількість таких постачальницьких структур для цього зовсім не пристосована і розпорошена по багатьох відомствах. Вони не забезпечені відповідною матеріально-технічною базою. Відсутній також єдиний центр координації діяльності державних і комерційних структур, які постачають ресурси селу. Така ситуація певною мірою щороку створює в особливо відповідальні періоди робіт напру-

ження у забезпеченні сільських товаровиробників, наприклад, пально-мастильними матеріалами в обсягах технологічної потреби, зумовлює значне підвищення цін на нафтопродукти та їх коливання, залежно від періодів виконання механізованих робіт і загальних обсягів поставок.

Стан вивчення проблеми. Проблеми матеріально-технічного забезпечення АПК завжди були в полі зору науковців, спеціалістів і практиків та знайшли належне відображення у наукових працях В.Г. Андрійчука, Я.К. Білоуська, П.І. Гайдуцького, М.Й. Маліка, Г.М. Підлісецького, В.Я. Плаксієнка, П.Т. Саблука, В.І. Топіхи та ін. Однак система діючих механізмів функціонування ринку матеріально-технічних ресурсів не одержала належної наукової оцінки. Крім того, потрібна розробка якісно нових рішень, адаптованих до умов ринкової економіки. Опрацювання орієнтирів і практичних пріоритетів матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва в умовах перманентно виникаючих проблем розвитку викликає необхідність постійного осмислення та пошуку ефективних заходів по їх вирішенню.

Завдання і методика досліджень. Головним завданням дослідження є проаналізувати структуру й тенденції розвитку ринку матеріально-технічних ресурсів сільського господарства та дослідити реальний рівень стану та ефективності використання матеріально-технічних засобів в цілому. Методологічною і теоретичною основою статті послужили наукові праці українських вчених з функціонування ринку матеріально-технічних ресурсів, в т. ч. сільського господарства. Для вирішення поставлених завдань в якості інструментарію використані загальнонаукові методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, а також прийоми комплексного економічного аналізу, системного підходу.

Результати досліджень. Аналіз тенденцій розвитку системи забезпечення матеріально-технічними ресурсами доцільно буде почати з детального вивчення купівлі і використання таких ресурсів. Дане дослідження, в свою чергу, необхідно розпочинати з вивчення структури придбання промислової продукції вітчизняними сільгоспвиробниками (табл. 1).

Так, частка витрат, що формуються матеріально-технічними ресурсами у сільськогосподарському виробництві, у 2012 р. склала 70,0% (65,9% у рослинництві та 78,4% у тваринництві). Для порівняння: у 2007 р. ці самі показники становили 67,7%, 63,3% та 75,0% відповідно. Наведені цифри дають змогу зробити висновок про стабільне поступове збільшення частки матеріально-технічних витрат у собівартості продукції як рослинництва, так і тваринництва, що свідчить про збільшення залежності аграрного сектору від певних супутніх видів промислових виробництв (машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості). У структурі витрат на землеробство найбільшу питому вагу займають витрати на запасні частини, мінеральні добрива, засоби захисту рослин та нафтопродукти, в тваринництві – комбікорми.

На основі даних, розрахованих у табл. 1 можна виділити ряд зрушень у структурі купівлі та використання матеріально-технічних ресурсів порівняно з 2007 р. По-перше, у 2012 р. дещо вищою була частка витрат на придбання комбікормів, в основному за рахунок підвищення цін на цей вид ресурсу. Знизилась питома вага витрат на паливо-мастильні матеріали (на 3 відсоткових пункти у тваринництві та на 7,5 відсоткових пунктів у рослинництві), що відбулося переважним чином за рахунок зменшення обсягів придбання. Крім

того, за останні 5 років дещо збільшилась частка витрат на мінеральні добрива та засоби захисту рослин (на 5%), в основному за рахунок збільшення обсягів придбання, а не через підвищення цін на них.

Таблиця 1 - Структура придбаной промислової продукції сільгоспвиробниками України у 200-2012 рр., %

Стаття витрат	Сільське господарство		У тому числі			
	2007р.	2012 р.	рослинництво		тваринництво	
			2007 р.	2012 р.	2007 р.	2012 р.
Матеріальні витрати, які увійшли до собівартості продукції – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі						
насіння і посадковий матеріал	10,9	11,6	18,5	18,4	×	×
корми	28,4	26,2	×	×	69,2	71,0
з них покупні	14,7	13,2	×	×	34,1	35,8
інша продукція сільського господарства	3,2	2,8	1,8	0,9	5,3	5,9
мінеральні добрива та засоби захисту рослин	11,4	15,4	19,4	24,4	×	×
нафтопродукти та паливо-мастильні матеріали	19,0	14,2	27,8	20,2	6,5	3,9
електроенергія	2,9	2,3	1,9	1,6	4,2	3,6
паливо	1,6	1,5	1,9	1,3	1,0	2,0
запасні частини, ремонт і будівельні матеріали для ремонту	8,8	6,9	11,7	8,9	4,6	3,5
оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	13,8	19,1	17,0	24,3	9,2	10,1
Амортизація основних засобів	4,9	5,3	5,4	5,9	4,1	3,9

У тому ж 2012 р. дещо знизилась частка витрат на будівельні матеріали, через високий рівень цін на які знизилися їх обсяги закупівель. Так, для порівняння у 2007 р. сільгоспвиробниками було куплено цементу в 1,5 рази більше (при цьому витрати на цемент займають 52% від усіх витрат на будівельні матеріали). У 2,3 рази більше було придбано щебеню та гравію, у 1,3 рази – шиферу. Це означає, що на протязі аналізованого періоду здійснювалося будівництво необхідних виробничих або побутових об'єктів на своїй території. Однак, у зв'язку з економічною кризою, яка останніми роками охопила всі ланки національного господарства, ці позитивні тенденції призупинилися.

Ще одним позитивним моментом можна вважати деяке зростання питомої ваги витрат на придбання сільськогосподарської техніки та автомобілів. Це означає, що виробники сільськогосподарської продукції почали витрачати гроші не лише на придбання необхідних паливо-мастильних ресурсів та ремонтування наявної техніки, а й на технічне переозброєння галузі.

Щодо дослідження попиту і пропозиції на ринку засобів захисту рослин, то тут слід відзначити, що приблизно 70-80 % пестицидів, які зараз реалізуються в Україні, є імпортними. Оскільки у вітчизняних виробників пестицидів немає сировини, високий рівень попиту на хімічні засоби захисту рослин ство-

рює реальні стимули для імпортерів. Більшість компаній, котрі займаються збутом пестицидів в Україні, є європейськими дочірніми компаніями іноземних транснаціональних компаній.

Вітчизняне виробництво пестицидів та агрохімічної продукції задовольняє річні потреби України лише на 20% (табл. 2).

Таблиця 2 - Виробництво пестицидів та інших агрохімічних продуктів в Україні

Агрохімічні продукти	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2009 р.
Інсектициди та акарициди, т	505	289	210	414	82,0
Регулятори росту рослин, т	280	110	122	217	77,5
Фунгіциди та аналогічні продукти, т	1275	1282	1557	1795	140,8

За оцінками експертів вітчизняне виробництво пестицидів з використанням місцевих інгредієнтів у 2012 р. було спроможне задовольнити лише третину попиту на них, і це при тому, що у 2012 р. їх виробництво збільшилось по окремим позиціям майже у 2 рази по відношенню до 2011 р. Тому як наслідок, Україна вимушена використовувати імпортні складові хімічних препаратів для покриття дефіциту пестицидів.

Аналізуючи особливості використання і придбання мінеральних добрив, відразу слід зазначити, що практично протягом всього періоду переходу України до ринкових відносин даний вид ресурсу в аграрному виробництві країни (зокрема в рослинницькій галузі) постійно недовикористовується, хоча більшість передумов для цього наявні. Так, в Україні протягом останніх десяти років спостерігається певна стабілізація на ринку мінеральних добрив та засобів захисту рослин (табл. 3).

Таблиця 3 - Виробництво добрив в Україні у 2009-2012 рр.

Види добрив	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Добрива азотні мінеральні чи хімічні (в перерахунку на вміст поживних речовин), тис. т	2840	2689	2166	2285
Добрива калійні мінеральні чи хімічні (в перерахунку на вміст поживних речовин), тис. т	7,4	14,3	4,4	... ¹
Добрива тваринного чи рослинного походження, тис. т	50,4	55,9	53,9	50,5
Інші добрива, тис. т	645	513	105	278

¹ - інформація конфіденційна згідно із Законом України "Про державну статистику"

Найбільша частка у загальному валовому виробництві мінеральних добрив належить азотним, дефіцитними залишаються фосфорні та калійні добрива. Обсяги виробництва мінеральних добрив в Україні поступово зростають і у 2012 р. вони впритул наблизилися до рівня 1990 р. Однак, з огляду на нестачу обігових та готівкових коштів у аграрних товаровиробників, лише 25-30% від загальної кількості вироблених добрив реалізується на внутрішньому ринку.

Порівняно з 1990 р., в якому у сільському господарстві України було використано 4242 тис. т мінеральних добрив, рівень споживання їх у 2012 р. знизився практично у 5 разів. Основні обсяги вітчизняного виробництва мінеральних добрив експортуються. Так, у 2012 р. було експортовано майже 65% азотних, близько 80% фосфорних і практично 85% калійних добрив. Все це дає підстави стверджувати, що пропозиція добрив на українському аграрному ринку нееластична за внутрішнім попитом. Основні зміни в експорті визначаються в основному кон'юнктурою світового ринку. Україна є нетто-експортером мінеральних добрив. Експорт добрив перевищує обсяг поставок по імпорту приблизно на 80%.

Дещо по-іншому складається ситуація з купівлею і використанням насіння і кормів, які нині практично не є ринковим ресурсом: більшість аграрних виробників орієнтована на використання цих ресурсів переважно власного виробництва. При цьому не спостерігається залежність виходу продукції від, наприклад, купованого насіння порівняно з власним насіннєвим матеріалом по різних видах культур. Ціна купованого насіння ненабагато перевершує якість і собівартість насіння власного виробництва, що, природно, знижує зацікавленість у його придбанні.

Інша ситуація склалася з ринком комбікормів, які переважно купують на стороні. Найчастіше якість купованих комбікормів набагато вища за відповідний показник кормів власного виробництва. Концентрація кормових одиниць у придбаних комбікормах майже на третину перевищує відповідний показник по кормах власного виробництва. Основну частину комбікормів, що купуються, сільгоспвиробники використовують для відгодівлі свиней і великої рогатої худоби. При цьому ВРХ отримує якісніший комбікорм за виходом кормових одиниць, а свинарство забезпечується найбільшими фізичними обсягами кормів і комбікормів з у 2 рази меншим виходом кормових одиниць.

Проблемним для вітчизняного сільського господарства залишається забезпечення таким ресурсом, як паливо-мастильні матеріали. Аналізуючи особливості використання і придбання нафтопродуктів, слід зазначити, що вони також не відповідають повним потребам аграрного сектора виробництва. Протягом 2010 р. у галузі було закуплено нафтопродуктів на 5% менше проти рівня 2009 р. Зменшення обсягів закупівлі нафтопродуктів було викликано також скороченням чисельності сільськогосподарської техніки. В результаті для забезпечення виконання запланованого комплексу робіт довелося залучати сторонні організації, що, в свою чергу, зумовило підвищення собівартості виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема рослинництва.

Стан ринку ПММ загалом характеризується явним монополізмом і пріоритетністю приватних постачальників дизпалива і бензину у зв'язку з дистанціюванням держави від регулювання цін на паливні ресурси. Організації і фірми, що постачають ПММ аграрним виробникам, застосовують механізми ціноутворення одностороннього характеру, які ще більш посилюють диспаритет цін на сільгосппродукцію і паливні ресурси.

Аналізуючи ефективність придбання та використання паливо-мастильних матеріалів, слід відмітити, що протягом останніх 15 років спостерігається їх постійна нестача в рослинницькій галузі. Починаючи з 1990 р., обсяг спожив-

вання дизельного палива у сільському господарстві знизився практично на 40%, а бензину у 3 рази (табл. 4).

Таблиця 4 - Обсяги та динаміка споживання основних нафтопродуктів сільським господарством України, тис. т

Вид ресурсів	1990р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.
Дизельне пальне	2031,6	1163,8	1104,3	1089,1	1053,2	1224,1
Бензин	683,5	327,1	292,6	271,3	249,2	231,6

Така невтішна динаміка свідчить, що навіть наявна техніка використовується не інтенсивно та ірраціонально, переважає екстенсивний тип обробітку культур, коли здійснюються тільки найнеобхідніші агротехнічні операції.

Зазначимо, що на внутрішньому ринку країни сформувалося декілька перспективних сегментів: ринок збиральної, зрошувальної, посівної техніки, машин для внесення добрив, збереження вирощеного врожаю. Найбільша кількість пропозицій спостерігається на ринку збиральної техніки. Тут сформувалися власні ринки зернозбиральних, бурякозбиральних, картоплезбиральних, овочезбиральних та кукурудзозбиральних комбайнів.

Висновки. Аналіз попиту та пропозиції головних видів ресурсів промислового походження для потреб сільськогосподарського виробництва дав можливість зробити наступні висновки:

1) Спостерігається недовикористання практично всіх видів купованих сільськогосподарських матеріально-технічних ресурсів, що в свою чергу, свідчить про невірноважений стан аграрного сектора виробництва.

2) У аграрному секторі спостерігається досить висока залежності сільськогосподарського виробництва від цін та кон'юнктури на ринку ресурсів промислового походження і, як наслідок, має місце висока ресурсомісткість сільськогосподарської продукції.

3) Обсяги попиту, хоч і обмежені фінансовими можливостями галузі, стрімко зростають.

Перспектива подальших досліджень. Для досягнення збалансованості між попитом і пропозицією на куповані матеріально-технічні ресурси для сільського господарства, мають бути відтворені передумови, випробувані нормальною світовою практикою. Підвищення ефективності і продуктивності сільськогосподарського виробництва можливе лише за умови досягнення комплексної та збалансованої забезпеченості виробничого процесу усіма основними видами ресурсів промислового походження. Саме тому, дещо односторонні намагання держави підтримати галузь сільськогосподарського машинобудування не дають очікуваного ефекту. Адже, будь-яка наявна у господарстві одиниця техніки для її ефективного використання має бути забезпечена комплексом причіпних знарядь, паливо-мастильними матеріалами, запасними частинами, кваліфікованими механізаторами і т.п. Лише комплексність та паралельність розвитку ринків усіх видів ресурсів зможе забезпечити досягнення збалансованості між попитом і пропозицією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Еколого-економічний потенціал Херсонщини: Стан та перспективи розвитку аграрного бізнесу: навчальний посібник / [В.В. Базалій, С.В. Коковіхін, О.М. Федорчук та ін.] – Херсон: Айлант, 2013. – 254 с.
 2. Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. / Ю.О. Лупенко, М.Я. Месель-Веселяк// К.: ННЦ ІАЕ, 2012. - 182 с.
 3. Малік М.Й. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка підприємництво і менеджмент) / (М.Й. Малік, М.Ф. Кропивко, О.Г. Булавка та ін.) // К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 642 с.
 4. Організація та управління використанням матеріально-технічних ресурсів у сільському господарстві: навчальний посібник / [О.М. Федорчук, Г.П. Щаслива] – Херсон: Грін Д.С., 2013 – 318 с.
 5. Шнаревич О.І. Статистична оцінка стану формування та ефективності використання матеріально-енергетичних ресурсів / О.І. Шнаревич // Вісник Хмельницького національного університету 2010, № 1, Т. 2. – С. 189 - 192.
-